

Karel Zeman Umělec a politika v době tzv. normalizace

Karel Zeman (s rukama v bok) při natáčení slavné Cesty do pravěku (1955)

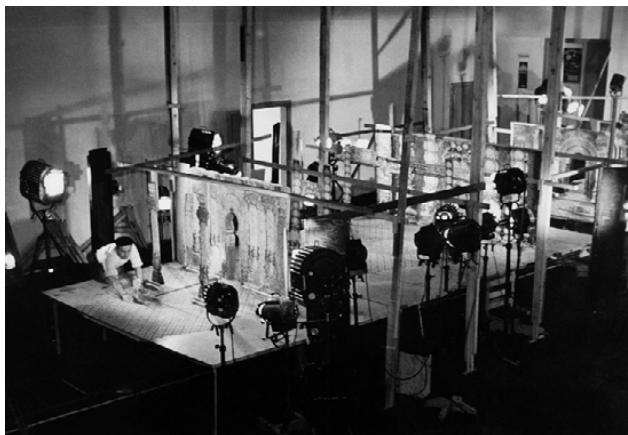
Režisér Karel Zeman (1910–1989) patří k nejvýznamnějším osobnostem v dějinách české kinematografie. Jeho kariéra byla od začátku do konce spojená se zlínskými filmovými ateliéry, kam nastoupil v roce 1943, a brzy se zařadil k průkopníkům české loutkové (pookénkové neboli stop motion) animace. Po zestátnění kinematografie v roce 1945 natáčel nejprve krátké a později i celovečerní snímky. V Československu byly oceňovány nejen pro své umělecké hodnoty, ale také pro svou angažovanost. Zeman byl totiž považován za umělce, který ve svém díle řeší „společensky důležitá“ témata.

Doporučené využití pracovního listu: výuka dějepisu, zejména témata světové hospodářské krize, kultury druhé poloviny 20. století, Východního bloku a jeho politického, hospodářského a sociálního vývoje nebo životních podmínek na obou stranách „železné opony“; práce ve skupinách.

I/ Kariéra Karla Zemana trvala od 40. do 80. let 20. století. Za tu dobu natočil řadu významných a oceňovaných filmů, které ho proslavily po celém světě. Vrcholu své tvorby dosáhl tzv. kombinovanými filmy, ve kterých propojil živou hereckou akci s animací a triky.

*Karel Zeman při natáčení
Vynálezu zkázy (1958)*

Příprava trikového záběru pro film Baron Prášil (1960)

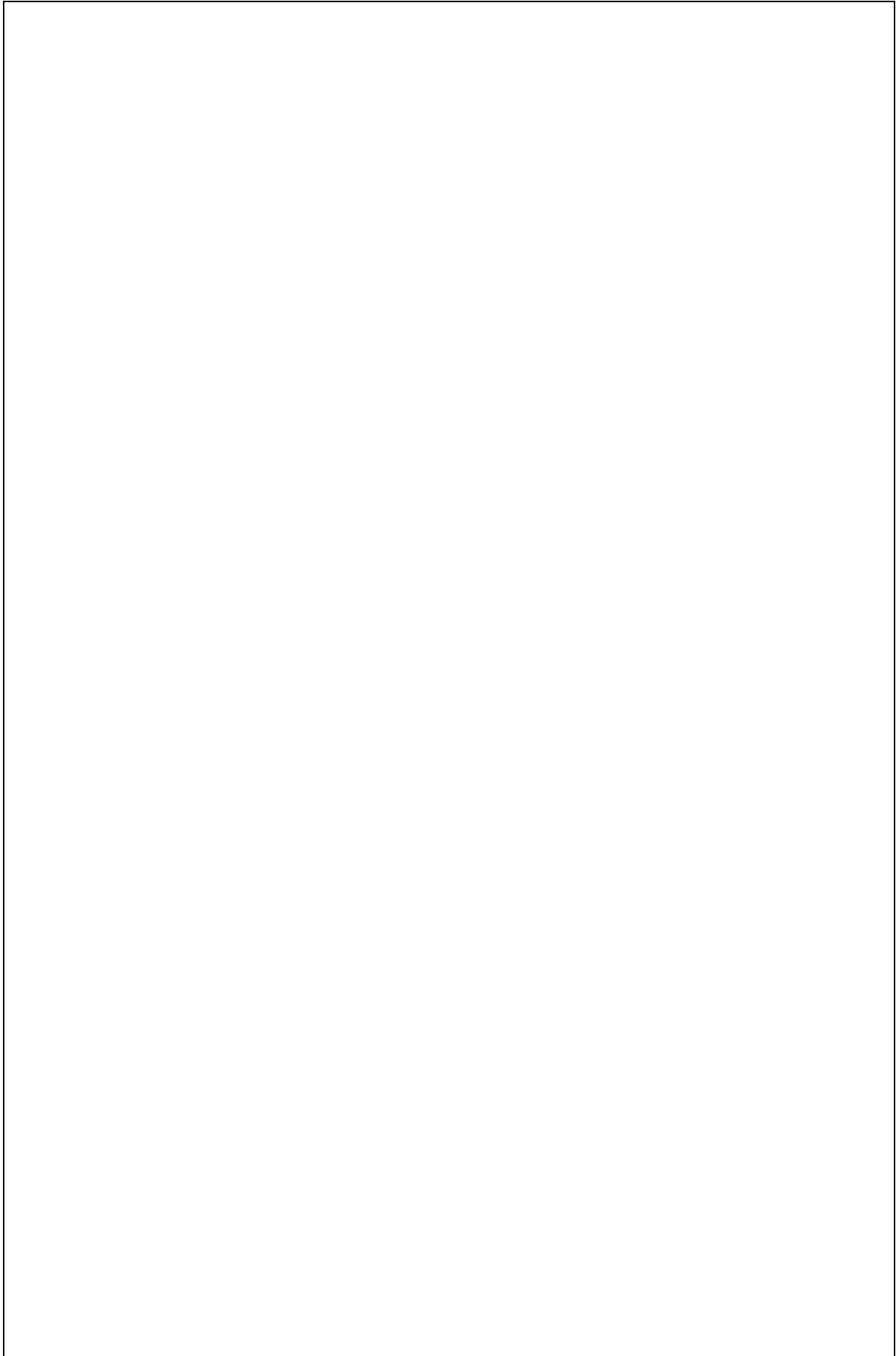
Úkol:

Ve webové aplikaci *Zlínský film* najdete mnoho informací o kariéře, filmech i spolupracovnících Karla Zemana. Otevřete si tuto aplikaci a vypracujte následující úkol:

Ve webové aplikaci hledejte informace o Karlu Zemanovi. Vyberte z nich ty, které jsou podle vás nejdůležitější, a **vytvořte příběh o Karlu Zemanovi a jeho kariéře.**

Zaměřit se můžete na historické mezníky, významné filmy a osobnosti, se kterými nejčastěji spolupracoval. Vyhledávat můžete také žánry nebo techniky animace, kterým se věnoval.

Pokuste se do tohoto příběhu začlenit i důležité události z dějin poválečného Československa, které najdete v aplikaci v časové ose „Velké dějiny“ a které se odehrály v průběhu Zemanovy kariéry.

II/ Dne 21. srpna 1968 došlo k invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Armády pěti socialistických států s převahou vojsk Sovětského svazu vpadly se svými tanky na československé území, aby zabránily probíhajícím politickým změnám. Rozplynuly se tím naděje na „socialismus s lidskou tváří“, který se ještě nedávno zdál být reálným cílem politického vývoje. Z československé vlády byli odstaveni komunisté, kteří se v minulých letech snažili o některé pozitivní politické změny. Vystřídali je ti, kteří obnovovali kontrolu nad společností, ekonomikou i kulturou. Události po srpnu roku 1968 zasáhly celou společnost. Mnoho lidí se muselo rozhodovat, jak se v dané situaci zachová: zda bude, nebo nebude respektovat nové politické poměry.

Vojenská invaze do Československa v srpnu 1968

Pohřeb Jana Palacha v lednu 1969

Úkoly:

Ve webové aplikaci *Zlínský film* si najdete příběh *Karel Zeman – umělec, který nepoletoval v oblacích* a přečtěte si jeho druhou kapitolu „Od Dvou tisíc slov k československo-sovětskému přátelství“. Poté vypracujte následující úkoly:

- **Porovnejte příběh Karla Zemana s jinými příběhy, které se týkají roku 1968 a které znáte (například z filmu, televize či jiných médií, vyprávění nebo vzpomínek vašich příbuzných). Co mají tyto příběhy společného s příběhem Karla Zemana? V čem se od něj naopak odlišují?**

- **Zkuste si představit, že byste se ocitli ve stejné situaci jako Karel Zeman: známého umělce s úspěšnou kariérou a rozpracovanými projekty zastihnou přelomové politické události. Zachovali byste se na jeho místě stejně, nebo jinak? Proč? Zdůvodněte, podle čeho byste se rozhodovali.**

- **Dohledejte si v aplikaci na časové ose příběhu více informací o tzv. Antichartě. O jakou akci šlo a které další veřejně známé osobnosti s ní byly spojeny? Formulujte svůj názor na tuto akci. Zamyslete se nad možnými motivacemi osobností, které se pod Antichartu podepsaly.**

III/ Krátké komediální loutkové filmy s figurkou pana Prokouka patřily k prvním velkým úspěchům Karla Zemana. Většina z nich vznikla v letech 1946 až 1949 – tedy brzy předtím a potom, co se komunisté v roce 1948 chopili moci. Filmy s panem Prokoukem chválili diváci, filmoví kritici i političtí představitelé.

Pan Prokouk vynálezcem (1949)

Karel Zeman s figurkou pana Prokouka (Pan Prokouk v pokušení, 1947)

Úkoly:

Na poslední straně pracovního listu si přečtete úryvky z textů o panu Prokoukovi z tehdejších novin a časopisů. Poté vypracujte následující úkoly:

- **Jaké hodnoty měla postava pana Prokouka vyjadřovat, k čemu měla sloužit nebo co na ní bylo oceňováno? Čím podle vás zapadala do nové socialistické společnosti?**

- Na základě úryvků popřemýšlejte, jaká měla být úloha umělce v novém komunistickém režimu krátce po převratu v únoru 1948. Co se od umělců očekávalo? Co bylo naopak nežádoucí?

- Vyberte z úryvků všechna slova nebo slovní spojení, která podle vás mají něco společného s komunismem. Zkuste popsat, co tato slova tehdy znamenala.

Pan Prokouk v dobovém tisku

Nejsem si vědom nějakého zvláštního výkonu, poněvadž dělám jen to, co cítím, že je mojí povinností. Prostě snažím se, abych svěřenou mi práci vykonával co nejlépe a nejrychleji. Jistě nemalou zásluhu na mém vyznamenání má pan Prokouk, se kterým jsem natočil budovatelské filmy, které pobaví i poučí. (K. Zeman, *Naše pravda*, 19. 12. 1948)

O díle K. Zemana pak zevrubně pohovořil A. M. Brousil, který zejména zdůraznil typičnost „Prokouka“ pro našeho malého občánka, charakter figurky a velký její vliv na diváky v jejich budovatelském úsilí, neboť třebaže „pan Prokouk“ nás nepřemlouvá, získává nás k doznání vlastních chyb, obrací nás k životu a k činu. V tom je jeho kouzlo, přitažlivost a moc; není pochyby, že „pan Prokouk“ svým způsobem pomohl našemu budovatelskému úsilí. Nesporně věrně slouží myšlence výstavby našeho nového života. (*Filmové zpravodajství*, 25. 3. 1948)

Osud pana Prokouka spočívá cele v rukou Zemanových a jeho spolupracovníků. Právě tak, jako popularita Prokoukova vznikla, může i zaniknout. Úspěchy nesmí znamenat sériovou výrobu filmů, které by možná bavily, ale nedávaly by nic víc. A Zemanovi musí jít především o to, aby pan Prokouk zůstal pevně zakotven v řadách pokrokových občanů naší republiky, nastavujících nemilosrdné zrcadlo našim nedostatkům a chybám. Dobrý vtíp a ironie je účinnější zbraní než vážná tvář. (*Filmové noviny*, 31. 5. 1947)

Co na tom, že další novinka „Pan Prokouk filmuje“ režiséra K. Zemana pobízí občany, aby se věnovali zaměstnání, kde mohou nejproduktivněji uplatnit své schopnosti? Tu není co hanět, naopak, tato tzv. účelovost či tendence dává těmto snímkům jen posvěcení vyššího poslání, při němž neztratí ani jedna scénka či záběr na estetických hodnotách. Figurka pana Prokouka se již stala populárním glosátorem a ukazatelem správné cesty. (*Filmová okénka*, 31. 5. 1948)

Dnes už nesmrtelná je jeho postavička pana Prokouka v seriálu šesti agitek. Vzpomínáš, jak tehdy ve dvouletce ťal touto figurkou do živého, jak burcoval lidskou ospalost i znechucenost, a vždy na místě nejsprávnějším. Pan Prokouk nám pomáhal budovat. A pomáhá ještě i dnes. Vždyť problémy, s kterými se pan Prokouk potýká, jsou namnoze ještě živé. (*Kino*, 11. 2. 1953)

Jeho filmy o panu Prokoukovi jsou filmy současné, jak jen mohou být. Jsou jimi svým obsahem a jsou jimi i svou filmovou řečí. Jsou a obávám se, ještě dosti dlouho budou příkladem ostatním úsekům znárodněné kinematografie, příkladem, že umělec nemůže a nesmí zůstat lhostejným k problematice našeho politického, hospodářského a mravního života. Že musí všude na každém místě své práce pomáhat spoluvytvářet společenský řád, k němuž směřujeme, ale k němuž jsme ještě zdaleka nedospěli. (*Filmové noviny*, 6. 12. 1947)

Ano, lze říci: loutka Prokouk nás vychovává. Tím více je pro nás potěšitelné, že se stává oblíbenou postavičkou filmového plátna u naší mládeže. Význam její tkví v hlubším úkolu: učí nás a naši mládež pracovat, tvořit, učí nás stavět a budovat – ne kazit, bourat, hlodat, podrývat a ničit. Loutka Prokouk je člověk Prokouk. Každý člověk takový – má naše sympatie. (*Filmové noviny*, 24. 1. 1948)

Ty filmy s Prokoukem, to jsou bez přehánění ideové perly. V kratičkém časovém úseku, v několika málo minutách, s materiálem, který musely ruce Zemanovy a jeho spolupracovníků oživit, dosáhl většího účinku než několikahodinová přednáška. A to právě všichni poznali. Proto šly filmy do světa, aby nás reprezentovaly na největších soutěžích a získávaly si oblibu u všech pokrokových lidí. (*Naše pravda*, 14. 5. 1949)